

Лекція 6. МАЛІ АРХІТЕКТУРНІ ФОРМИ ТА РЕКРЕАЦІЙНЕ ОБЛАДНАННЯ ДЕКОРАТИВНА СКУЛЬПТУРА У ФОРМУВАННІ ЛАНДШАФТНИХ ОБ' ЄКТІВ.

План лекції:

1. Класифікація малих архітектурних форм та рекреаційного обладнання.
2. Вимоги до формування малих архітектурних форм та рекреаційного обладнання.
3. Функціональне призначення декоративної скульптури.
4. Стилістика і особливості розміщення декоративної скульптури у об'єктах ландшафтної архітектури.

1. Класифікація малих архітектурних форм та рекреаційного обладнання

Штучні засоби ландшафтного дизайну слугують для оформлення як відкритих, так і закритих ландшафтних просторів. Вони можуть розміщуватися в різноманітних інтер'єрах та екстер'єрах.

Найбільш розповсюдженим елементом є малі архітектурні форми. Вони надзвичайно різноманітні за функціональним призначенням і просторовим характеристикам, володіють ергономічними параметрами і повинні відповідати кожній з вікових груп людей і враховувати специфіку, яка пов'язана з їхнім функціональним призначенням. Як об'єкти варіабельного і типового проектування вони забезпечують різноманітність рішень і виявляють найбільш яскраво архітектурно художній вигляд середовища, підкреслюючи його індивідуальність.

На жаль в нинішній час на вулицях міст з'явилася велика кількість малих архітектурних форм з низькими естетичними характеристиками. Вони виконані з самих різноманітних матеріалів – металу, пластика, фанери тощо, які не враховують характер оточення, де розміщуються, тому створюють відчуття хаосу, порушуючи цілісність архітектурного середовища вулиць і майданів.

Тому використання малих архітектурних форм для рекреаційного обладнання потребує особливої уваги .

Малі архітектурні форми – невеликі за масштабом споруди і прилади сезонного і цілорічного користування (стаціонарні або що трансформуються), які призначені для обслуговування людини в урбанізованому і природному середовищі.

Малі архітектурні форми мають, як правило, утилітарне і художньо-декоративне призначення, а деякі тільки декоративне.

До числа споруд утилітарного характеру можна віднести: торговельні кіоски, всякого

роду автомати (телефонні, газетні), альтанки, павільйони біля зупинок транспорту, конструкції для створення тіні (трельяжі, перголи), лави тощо.

В якості споруд архітектурно художнього призначення слід назвати опори для витких рослин, квітниці, шпалери, трельяжі, софіти, фонтани.

Аналіз різноманітних видів малих архітектурних форм і рекреаційного обладнання дозволяє запропонувати їхню загальну класифікацію за наступними ознаками:

- за віковим контингентом: для дітей і дорослих;
- за призначенням: для нормальних людей, для людей з фізичними недоліками і розумово відсталих;
- за функціональним призначенням для всіх видів рекреаційної діяльності (ігрової, продуктивної, спортивної, художньо-просвітницької, навчальної, трудової, моторної);
- за характером конструктивних систем: каркасна, каркасно-щитова, каркасно-тентова, щитова, каркасно-блокова, блоково-збірна, суцільноблокова, пневматична.

При проектуванні малих архітектурних форм і обладнання необхідно враховувати характеристику конструктивних систем:

- каркасна (основними конструктивними елементами служать бруски, стрижні, труби; сполучення можуть бути стаціонарними або розбірними; матеріал – дерево, метал, пластмаса);
- каркасно-щитова (замість деяких деталей каркасу використовується щитовий елемент; типи сполучень і матеріал такі ж, що і в каркасній системі);
- каркасно-тентова (на жорсткий карниз з металу натягуються брезент або шкіра, ремені, пластмасові джгути, смуги);
- щитова (вироби збираються зі стаціонарних щитів або збірно-розбірних, щити можуть виконуватися з дерева або пластмаси);
- каркасно-блокова (до каркасу підстави кріпляться блоки, що виконують роль додаткових елементів);
- блоково-збірна (збирається з двох або декількох формуючих елементів, виготовлених з полімерних матеріалів або залізобетону);
- суцільно-блокова (вироби виконуються з цілого штапованого або литого блоку; матеріал – полімери, залізобетон).

Номенклатура малих архітектурних форм і рекреаційного обладнання визначається з урахуванням функціонального призначення ландшафтного об'єкту.

Потрібно розуміти, що розміщення малих архітектурних форм повинно бути безпосередньо зв'язане з функціональним зонуванням і архітектурно-планувальним рішенням ділянки. Необхідно дотримуватися вимог єдності для розміщення М. А. Ф. в різноманітних типах середовища. Малі архітектурні форми слід розміщувати у відповідності за ступенем їх композиційної активності, з урахуванням законів композиції.

В формуванні ландшафтних об'єктів широко застосовуються меблі для відпочинку: різноманітні типи лав, пергол, тінювих навісів, альтанок, урн. Кожну малу форму слід використовувати тільки у співвідношенні до тієї функції, для використання якої вона призначена. Вони мають здебільшого функціональне призначення, але й виявляють істотний вплив на просторову організацію будь-якої території. Наприклад, від форми, розміру і кольору лав, а також від того, як вони будуть розміщені в поєднанні з рослинністю, рельєфом, пішохідними алеями і

майданчиками, багато в чому залежать умови відпочинку людей і естетичний вигляд даної території.

2. Вимоги до формування малих архітектурних форм та рекреаційного обладнання

Лави – найбільш широко застосовуваний тип малих архітектурних форм на будь-якій території. В залежності від місця розміщення визначається призначення, а також форма, розміри, матеріал виконання і колір лави. В усіх випадках лави повинні бути, передусім, зручні для користування, прості по формі, а їхній колір органічно доповнювати загальне кольорове рішення території. Вони не повинні бути дорогими, а їхнє виготовлення трудомістким.

За типом використання лави поділяються на наступні: з урахуванням вікового контингенту відпочиваючих (для дітей і дорослих, для тривалого і короткочасного відпочинку); по типу настанови (на стаціонарні і переносні). Лави для дітей виробляються невеликих розмірів: за висотою від 25 до 35 см, за шириною від 22 до 30 см. За висотою лави для дорослих поділяються на:

- низькі 35–40 см;
- середні 40–45 см;
- високі 45–50 см.

Ширина лав для дорослих приймається від 40 до 80–90 см. Довжина лави визначається з розрахунку 0,3–0,4 м на одну дитину і 0,5–0,6 м на одну дорослу людину. Найбільш розповсюджені лави довжиною від 0,9–1,2 м до 2 м для дітей і довжиною 2–2,5 м на двох опорах і 4–5 м на трьох опорах для дорослих. Для тривалого відпочинку більш зручні лави зі спинками, лави без спинок використовуються для короткочасного відпочинку. Найбільш розповсюдженими є прямі лави. Лави ламаних окреслень, що монтуються з прямолінійних лав різноманітної довжини і сполучаються під різноманітним кутом одна до одної, дадуть можливість повторити контури майданчика відпочинку і більш чітко виявити його межі, просторову, функціональну організацію ділянки.

Кільцеві, круглі, квадратні, шестигранні, восьмигранні і з замкнутим вільним контуром лави можуть створюватися навколо окремих дерев і їхніх груп, навколо крупних декоративних каменів та інших об'ємних форм, які розташовані на майданчиках відпочинку.

Для виготовлення лав застосовуються дерево, метал, камінь, цегла, бетон, пластмаси. Дерево – найбільш доступний матеріал для виготовлення лав, що легко обробляється. Лави з дерева в функціональному відношенні приємні за відчуттям тепла, мають гарний естетичний вигляд. Дерев'яні лави прості в виготовленні і економічні. Однак лави на дерев'яних опорах недовговічні і можуть пропонуватися в якості тимчасових. Більш довговічні лави на бетонних і залізобетонних опорах різноманітного типу, що можуть виготовлятися індустріальним засобом.

Бетон – надто доступний матеріал для виготовлення малих форм, але в чистому вигляді лави з нього виходять низької якості; вони холодні, жорсткі і зовнішній вигляд таких лав сумовитий, невиразний.

Найбільш доцільні лави, які виконані з поєднання різних матеріалів. Для їхніх опорних частин застосовують міцні, тверді матеріали, такі як камінь, цегла, бетон або метал, а для сидіння і спинок використовують дерево.

Дерев'яні елементи лави слід обробити оліфою з наступним покриттям безбарвного

лаку, можна застосовувати іншу олійну фарбу. Залізобетонні і бетонні елементи залишаються не пофарбованими. Такі лави у зв'язку з їхньою значною вагою використовуються як стаціонарні. В залежності від наявності місцевих матеріалів стаціонарні лави можуть виготовлятися також на цегляних або кам'яних опорах. Переносні лави, як правило, виконуються на металевих опорах або із зварних труб. Металеві опори слід фарбувати в чорний колір, деревину сидінь і спинок – покривати оліфою і безбарвним лаком.

В залежності від функціонального призначення ландшафтного об'єкту можливо саме різноманітне розміщення лав: у входах в офіси, житлові будинки, на прибудинкових територіях, на майданчиках відпочинку, дитячих, спортивних і господарських майданчиках, на головних і другорядних алеях, тощо. В залежності від розміщення вирішується форма лави, вибирається матеріал, визначаються розміри і архітектурно-художнє рішення.

Лави, що розміщуються на дитячих майданчиках, повинні бути масштабними дитині і мати розміри з урахуванням вікового контингенту дітей. Для дітей дошкільного віку слід проектувати лави оригінальної форми, наприклад, з використанням зооморфних мотивів або персонажів дитячих казок. Для дітей молодшого і середнього шкільного віків слід проектувати більш лаконічні і прості по формі лави. На територіях з інтенсивним пішохідним рухом, на головних алеях потрібні лави на бетонних опорах. Лави на майданчиках відпочинку повинні бути, передусім, зручними, їх слід проектувати середньої висоти зі спинками і виконувати з дерева і металу або з дерева і бетону. Розміщувати їх слід біля квітників, фонтанів, водойм, декоративних басейнів, в альтанках. Для затінку лав, якщо поблизу немає дерев, застосовують перголи або трельяжі, закріплені в землю зонти, тенти або навіси. На невеликих (локальних) майданчиках відпочинку лави розміщують у поєднанні з декоративними стінками для створення більш ізольованого місця відпочинку. Для спортивних і господарських майданчиків проектуються лави простої форми, найчастіше прямолінійні. Вони призначені для тих, хто спостерігає за грою на спортивних майданчиках: настільного тенісу, волейболу, баскетболу, тощо.

Композиційні і конструктивні можливості рішення лав і місця їхньої настанови досить різноманітні. Їх можна закріпити на консолях в кам'яній або бетонній підпирній стінці. Можна покласти дерев'яний настил на низьку цегляну або кам'яну підпирну стінку і перетворити її в лаву.

Столи – елемент обладнання майданчиків для тихого відпочинку, настільних ігор і дитячих ігрових майданчиків. Найчастіше проектуються стаціонарні столи на бетонних або металевих опорах. Стіл може бути також змонтований разом із лавами на металевому каркасі. Як столи можуть бути використані широкі лави, більш високі тумби або великий пень рубленого дерева. Розміри столів визначаються в залежності від їхнього призначення (настільні ігри дорослих, дітей, читання книг, тощо) і від кількості людей, що користуються столом водночас, з розрахунку 0,5–0,6 м довжини стола на одну людину. Висота стола 60–80 см для дорослих і 40–60 см для дітей.

Урни – мають утилітарне призначення. Вони встановлюються на територіях, де необхідно забезпечення чистоти і порядку. Вони повинні мати прості геометричні форми. Звичайно урна складається з двох основних частин – оболонки і сміттєзбірника, що виймається. Оболонка урни може виконуватися з металу, кераміки, бетону, азбестоцементної труби. Сміттєзбірник найчастіше являє собою звичайне оцинковане відро або плівочний пакет, що легко виймається з оболонки і зручний для санітарної обробки. Деякі з металевих урн можна знімати зі стійки або на шарнірах нахилити для вилучення сміття і очистки, причому відро вже не виймається. Розміщуються урни звичайно біля лав на майданчиках різноманітного

призначення, прибудинкових смугах, головних і другорядних алеях. Урни встановлюють вдалині від лав, але на доступній відстані від них.

Декоративні стінки використовуються для розмежування простору, орієнтації руху пішоходів в потрібному напрямку, ізоляції місця відпочинку, маскуванню господарських майданчиків. Декоративні стінки можуть бути суцільними або ажурними. Вони виконуються з самих різноманітних матеріалів – каменю, збірних залізобетонних елементів, панелей, кераміки, склопластики. Можуть бути використані і комбінації цих матеріалів. Висота і розмір стінок залежить від їхнього призначення і розташування на території житлової групи. Наряду з декоративними стінками велике розповсюдження отримали трельяжі.

Трельяж – легка решітчаста вертикальна стінка з залізобетонних елементів, металевих стрижнів або дерев'яних рейок. Призначення трельяжу – служити каркасом-опорою для витких рослин, покриваючих трельяж зеленої завісою. Зелена декоративна "стінка" трельяжа є гарним засобом в руках проектувальників для створення тла для скульптури або фонтану, огорожі і ізоляції майданчиків відпочинку, маскуванню господарських споруд і майданчиків.

Трельяж може бути використаний для прикраси стін будинків у входів в офіси або житлові будинки, для огорожі невеликих споруд – альтанок, тіньових навісів, тощо. Трельяжі складаються з одного або декількох ланок, решітка утворюється горизонтальними, вертикальними або похилими елементами, що створюють різноманітний малюнок. Трельяжі здебільшого виконуються з дерев'яних рейок або з круглої сталевий арматури. Також як і перголи вони виробляються на заводах з залізобетону. Висота трельяжів коливається від 2,5 до 4 м.

Перголи являють собою декоративне спорудження із стояків або арок з ажурним покриттям, яке утворює в поєднанні з виткими рослинами мальовничий тіньовий навіс, коридор і затінок майданчику. Повторність елементів перголи створює чергування затінок і сонячних блисків. Перголи можуть бути росташовані окремо, примикати до будинку або з'єднувати один будинок з іншим. Декоративні якості пергол та їхня властивість створювати затінки при збереженні провітрювання забезпечили їм широке застосування на різноманітних територіях. Влаштування пергол повинно супроводжуватися обов'язковим озелененням їх виткими рослинами, а саме: диким виноградом, хмелем, плющами, звивистими трояндами тощо. Їх висаджують вздовж перголи або біля стояків, вони заплітають конструкцію або піднімаються по спеціально натягнутому дроту або нейлоновим ниткам. Додаткову живописність надають стовбури високих дерев, що зростають в її межах або у однієї із сторін.

Стояки пергол виконують з самих різноманітних матеріалів – дерева, цегли, металу, залізобетону і азбестоцементних труб. Балки решітчастого перекриття перголи досі робили дерев'яними, інколи металевими; за останні роки розповсюджені перголи з перекриттям з залізобетонних балок і плит. Перголи можуть бути прямолінійними, з ламаними окресленнями, криволінійними, а висота їх приймається 2,5–3 м.

Бесідки і тіньові навіси є місцем відпочинку, укриттям від сонця і дощу, а також основними об'ємними елементами ландшафтних просторових композицій на території житлової групи. Просте і лаконічне рішення їхньої зовнішньої форми, матеріал виконання і кольорове рішення повинні бути ув'язані з навколишнім середовищем – рельєфом, рослинністю, водою та іншими компонентами. Для виготовлення тіньових навісів, сховів від дощу і альтанок можуть застосовуватися найрізноманітніші матеріали – метал, пластмаси, скло, камінь, залізобетон, дерево. Вони можуть монтуватися з уніфікованих елементів заводського виготовлення, а

також створюватися з місцевого матеріалу, каменю, колод, жердин, очерету.

Альтанки і тіньові навіси проектують на різноманітних майданчиках відпочинку, на дитячих ігрових майданчиках, тощо. Вони повинні мати оптимальні розміри, найчастіше від 3,5 x 3,5 до 5 x 5 м при висоті 2,5–3 м. Такі розміри дозволяють поставити одну або декілька лав, а також стіл для шахів і газет. Альтанки більшого розміру виглядають громіздко, але їх найчастіше застосовують на присадибних ділянках.

Основною вимогою при створенні малих архітектурних форм є їхнє комплексне проектування і застосування з використанням модульних елементів. Основна задача проектування малих архітектурних форм – досягнення стильової єдності за допомогою єдиних формоутворюючих елементів, мінімальною кількістю видів застосовуваних будівельних матеріалів.

При проектуванні малих форм архітектури та інших елементів благоустрою доцільно орієнтуватися на комплекти з модульних блоків – елементів простої конфігурації і малих розмірів (40–50 см по висоті), що дозволить налагодити скоріше виробництво окремих виробів, що можна збирати на місці з 3–4 блоків – елементів різноманітних малих форм архітектури. Це особливо необхідне при благоустрої знов введених масивів житлової забудівлі за принципом містобудівного комплексу.

При розміщенні малих архітектурних форм на територіях малих садів слід пам'ятати, що в створенні гармонійного середовища мешкання людини все же головна роль повинна належати масивам зелені, окремим декоративним групам дерев, водним поверхням, геопластиці рельєфу. При створенні будь-яких ландшафтних композицій небажано збирати на одній території декілька різноманітних малих форм з гостро характерною, але різко відмінною друг від друга формою (наприклад, декілька лав різної форми і конструкції, тощо).

В подальшому необхідно вдосконалення номенклатури малих форм архітектури з урахуванням їхніх функцій, конструктивних рішень і умов індустриального виготовлення.

3. Функціональне призначення декоративної скульптури.

Декоративна скульптура. Немалу роль в організації простору з використанням засобів ландшафтного дизайну грають елементи монументально-декоративного мистецтва і скульптури. До них слід віднести:

- крупні в'їзні знаки, монументи;
- пам'ятники, об'ємні скульптурні і декоративні композиції;
- декоративні мальовничі панно і рельєфи;
- пам'ятні дошки, меморіальні надписи.

Засобами монументально-декоративного мистецтва можуть вирішуватися такі задачі: виявлення просторових орієнтирів, наголошування найбільш важливих планувальних елементів в міському середовищі, розкриття своєрідності відкритих ландшафтних просторів та ін. При включенні елементів декоративно-прикладного мистецтва в міське середовище слід витримувати масштабні співвідношення скульптури і забудівлі, а також посилювати образні характеристики середовища. В об'єктах ландшафтного дизайну найбільш широко використовується скульптура. Вона призначена для посилення художнього образу ландшафтного об'єкта. Її виразність повинна досягатися чіткістю загального силуету, динамікою

порівнювальних елементів, контрастом форм.

Стилістичні особливості формування скульптури досить різноманітні. Це можуть бути:

- Абстрактні декоративні форми, що мають глобальне символічне значення або стилізацію (вхід – ворота куди-небудь, символ стихії, символ історичної спадщини або події; етнічної своєрідності, тощо).
- Абстрактні декоративні форми, активно привертають увагу, але не мають символічного значення (металеві конструкції – «мобіли», дуже яскраві барвисті об'ємні композиції або геометричні фігури, металеві каркаси для світловодів (як світлові «феєрверки», абстрактні світлові скульптури).
- Стилізовані скульптури, покликані викликати певний настрій (корови, вівці, домашня птиця – в скандинавських країнах; собаки, кішки, коні, люди – практично у всіх європейських країнах; дикі тварини – Африка та Америка; міфологічні тварини – Китай і південно-східні країни). Фактично йдеться про використання зооморфних і біоморфного мотивів у її створенні.
- Функціональні споруди – скульптури, що з'єднують всі перераховані вище – урни-фігурки, різні забавні або екзотичні покажчики, квіткові мобільні форми, зупинкові павільйони, тощо).
- Традиційна реалістична скульптура – з реальним зображенням, також не втрачає своєї актуальності при якісному виконанні видатних людей.

4. Стилістика і особливості розміщення декоративної скульптури у об'єктах ландшафтної архітектури.

Декоративну скульптуру слід включати в формування ландшафтних композицій будь-яких територій. Її виразність повинна досягатися інтегрованим об'єднанням з озелененням.

Скульптура (декоративна) може бути ажурною (з відсутністю обсягу) і об'ємною. Велике значення для створення ефектних композицій має її зв'язок з озелененням, тобто деревно-кущовими рослинами і квітами. Об'ємну скульптуру встановлюють з можливістю сприймання з будь-яких точок простору. Вона виконується з самих різноманітних матеріалів: тут і чорний чавун, і сірий бетон, і яскрава майоліка, і керамічна глазур, і дерево. Багатокольорова скульптура в сучасному середовищі мешкання людини створює необхідний контраст по відношенню до урбанізованого середовища:

Найбільш розповсюджене місце встанови скульптури – газон, оточений групами дерев або кущів. Серед зелені звичайно встановлюють декоративну скульптуру, яка присвячена відпочинку, тваринам. Це настроює зорове сприймання на особливий лад і викликає позитивні емоції. До уваги слід приймати усі архітектурно художні властивості дерев і кущів. Одна і та ж скульптура буде цілком по-різному сприйматися на тлі плакучої верби або на тлі молодих ялинок. Слід також приділяти увагу сприйманню скульптури в вечірній час в поєднанні з іншими засобами ландшафтного дизайну.

Запитання для самоперевірки:

1. Перерахуйте основні критерії класифікації малих архітектурних форм.
2. Які вимоги пред'являються до проектування малих архітектурних форм?

3. Які особливості враховують до проектування лав, столів та урн?
4. Як проектуються декоративні стінки, трельяжі та перголи?
5. Які вимоги пред'являють до проектування алттанок та тінювих навісів?
6. Які вимоги пред'являються до розташування малих архітектурних форм?
7. Яке функціональне призначення декоративної скульптури?
8. Які стилістичні особливості формування декоративної скульптури?
9. Як найкраще розташовувати скульптуру у ландшафтних об'єктах?